

Cerverí de Girona: Lectura de «Si nuyll temps fuy pessius ne cossiros»

Miriam Cabré – Projecte «Troubadours and European Identity: The Role of the Catalan Courts» (www.trob-eu.net)

Guillem de Cervera, més conegut com a Cerverí de Girona, és el trobador amb més obra conservada, un enorme corpus de 120 peces, fruit en gran part d'una llarga relació amb el rei Pere el Gran, ja des d'abans del seu accés al tron. És una obra molt variada en estil i temàtica, que va de la lírica amorosa a la propaganda política, passant per danses cortesanes, un llibre de proverbis o comentaris poètics sobre el comportament de la cort. Tot plegat el va convertir en un dels trobadors més influents en l'Edat Mitjana catalana.

Dades biogràfiques

La seva biografia presenta, com succeeix amb la majoria de trobadors, més interrogants que certeses. En desconeixem la data de naixement; en canvi, podem deduir amb força seguretat que morí durant l'any 1285. Tot i que les primeres poesies que es poden datar se situen cap a inicis dels anys 70 del segle XIII, en aquella època ja devia ser un trobador força conegut. Destaca el fet que se n'hagin conservat referències documentals, corresponents a pagaments per part de la casa reial, i també és força inusual que en coneguem dos noms: tot i que Cerverí de Girona és el nom amb què signa com a trobador, sabem que realment es deia Guillem de Cervera, com indica ell mateix a la introducció del seu llibre de proverbis. La identitat entre els dos noms, que antigament s'havia qüestionat, va quedar assegurada quan Martí de Riquer va trobar un document on és anomenat «Guillelmus de Cervaria id est Cerverinus».

Devia ser vassall del vescomte de Cardona, a la cort del qual probablement va començar l'activitat poètica, però després es va establir a Girona, potser cap a 1264. La fidelitat als Cardona, i en especial al vescomte Ramon Folc V, va continuar al llarg de tota l'obra de Cerverí (de vegades representada per la figura de la vescomtessa, Sibil·la d'Empúries). Tanmateix és a l'entorn geogràfic gironí, on el situen gairebé tots els documents en què apareix esmentat, ja al servei de l'infant Pere (el futur Pere el Gran, que regnà entre 1276–1285). L'excepció és un viatge a Toledo amb l'infant, a qui va acompanyar el 1269 a visitar la cort del seu cunyat, el rei Alfons X de Castella. El llarg vincle amb Pere el Gran, iniciat durant el regnat del seu pare, Jaume I, ressegueix la trajectòria política del seu protector. Convé remarcar en aquest sentit que, encara que s'ha parlat més dels trobadors durant el regnat del Conqueridor, de fet en molts casos és el seu fill Pere qui sembla promocionar-ne l'activitat.

No sabem ben bé a quin estament pertanyia Cerverí, però sí que en els seus poemes dona molta importància a l'educació –diu, per exemple, que envia els fills a estudiar lluny de casa– i demostra que ell mateix tenia una bona formació, que li permet d'accedir a la cultura llatina. Hem de recordar que és contemporani al moment en què la cultura trobadoresca es comença a escriure tal com la podem llegir ara: en grans compilacions, sovint plasmades en manuscrits luxosos, que demostren com aquesta cultura es valorava, es volia conservar i, en molts aspectes, equiparar al prestigi de l'alta cultura en llatí. En aquest sentit, Cerverí és un bon referent a l'hora d'estudiar les tendències de la cultura més acadèmica de l'època, tal com es difonien entre la noblesa. Aquesta era, per exemple, una de les principals missions dels frares mendicants amb la finalitat d'edificar els laics, inclosos els cortesans, els poderosos. En el cas de Cerverí,

com a trobador, posa aquest saber i la seva destresa poètica al servei de les necessitats polítiques del seu senyor, per tal de justificar-ne les accions polèmiques i per donar una imatge de la seva cort com a centre prestigiós, format per entesos en cortesia i receptors del nou saber vernacle.

La relació conflictiva entre els protectors de Cerverí, un noble molt poderós sovint enfrontat amb la Corona i un infant reial que esdevindrà el rei d'Aragó, es veu reflectida als poemes de circumstàncies. Cerverí evita la crítica directa al vescomte de Cardona, fins i tot mentre amonesta la noblesa rebel. Quan l'infant Pere es converteix en l'adversari principal dels barons rebels, Cerverí intenta justificar i donar suport a la política reial. A més de les endreces dedicades a Pere i al comte de Cardona, hi ha dues dames que apareixen a les *tornadas* dels seus poemes (és a dir, les estrofes finals, més breus, on els trobadors acostumen a enviar la composició al destinatari). Generalment s'adreça a *Sobrepretz*: un *senhal*, és a dir un nom poètic per amagar la identitat de la dama, que en aquest cas vol dir «Mèrit en excés». Tanmateix en dos peces esmenta a na *Liaman* («diamant»), un *senhal* que més endavant va reprendre el Capellà de Bolquera, un dels seguidors del model poètic de Cerverí al segle XIV. No hi ha cap indicatiu sòlid per identificar aquestes dames, però és probable que responguin a dues etapes diferenciades: *Liaman* durant el servei dels Cardona i *Sobrepretz* durant el vincle amb Pere el Gran.

L'obra

Gràcies sobretot al cançoner Gil (també conegut com a *Sg*, avui a la Biblioteca de Catalunya, ms 146: <http://mdc.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/manuscritBC/id/260043/rec/3>) ens han arribat més poemes de Cerverí que de cap altre trobador. A més, les peces copiades en aquest manuscrit acostumen a dur un títol (com ara la *Recepta de xarop*, un elogi de les dames nobles catalanes, en què el trobador fa un xarop amb les seves qualitats per tal de guarir Amor), cosa molt inusual a l'època i que confirma l'existència d'un recull de la lírica de Cerverí que es devia preparar al seu entorn proper. En total, amb una gran contribució d'aquest cançoner, se'n conserven 114 poemes lírics, cinc peces en vers narratiu i un extens llibre de proverbis versificats.

L'etapa primerenca, al servei poètic dels Cardona, està representada per peces amoroses, algunes en forma de ball, com era l'última moda a l'època, i l'esmentada *Recepta de xarop*, tot i que podria haver-hi hagut més producció, avui perduda. Entre 1270 i 1275 Cerverí compongué una gran quantitat de sirventesos destinats a defensar els interessos de l'infant Pere: sembla que s'havia convertit en el trobador per excel·lència de l'infant. El discurs moral d'aquestes composicions acaba sent una excusa per justificar l'atac contra els enemics del seu protector. També corresponen a l'infantat de Pere les altres peces de ball, la majoria de cançons i algun vers d'amor, juntament amb les poques obres que Cerverí dedica a Jaume I, incloses algunes de caràcter religiós. Afegim que compongué dos planys, com era obligat, a la mort del vescomte de Cardona i del Conqueridor, seguint una tradició que il·lustra també el plany de Guillem de Berguedà a Ponç de Mataplana. A partir de l'accessió al tron de Pere el Gran, Cerverí va abandonar la política agressiva i va compondre peces centrades en la seva pròpia figura, reflexions sobre la creació poètica i sobretot una sèrie de poemes que aprofiten temes satíricomorals, propis d'un trobador-conseller àulic (és a

dir les composicions que avui considerem més cerverinianes i que deixaran una forta empremta en la poesia dels segles posteriors).

A l'obra de Cerverí hi té cabuda, doncs, el comentari i la crítica de situacions d'actualitat, com ara l'actitud dels barons rebels, i també altres moments més agradables de la vida a la cort com ara el record d'una competició poètica amb l'infant Pere a la *Cobla en sis lengatges*, o la reconciliació de Jaume I amb el seu hereu a Xàtiva celebrada per Cerverí a la *Faula del rossinyol*. Malgrat l'extraordinària varietat, però, el corpus de Cerverí presenta unes tendències que li atorguen un caràcter unitari, com ara l'ús de l'humor i l'enginy, sovint en forma de jocs de paraules i construccions complexes o inesperades, i per l'atenció que dedica a retratar l'entorn de la cort.

«Si nuyll temps fuy pessius ne cossiros»

La composició que comentem porta la rúbrica "Canço" al cançoner Gil, l'únic manuscrit que ens l'ha transmesa: així doncs, segons la pràctica dels trobadors, ha de ser un poema d'amor i ha de tenir un patró mètric original, que compleixi perfectament amb totes les normes formals. Aquesta cançó té cinc cobles unisonants (és a dir, reprèn el mateix patró mètric, amb les mateixes seqüències fòniques, en totes les estrofes per a cadascuna de les posicions de rima: *a* és sempre *-os*; *b* és *-al*; *c* és *-atz*) amb dues *tornadas*, tot amb versos decasíl·labs masculins. Per resumir totes aquestes característiques podem fer servir la següent fórmula: a10 b10 b10 a10 c10 c10 c10. Cerverí aprofita aquest mateix esquema en una altra composició, anomenada *Aniversari*, que commemora la mort del vescomte de Cardona: és a dir l'aniversari és un *contrafactum* d'aquesta cançó. No és un esquema complex, en comparació amb altres obres del trobador, ni amb rimes molt difícils: de fet, el mateix Cerverí acabarà afirmant que el seu poema no té mots subtils ni complicats i que no l'ha revisat gaire, com veurem.

Naturalment això no devia ser pas veritat, ja que, sigui quin sigui el grau d'artificiositat formal d'un poema concret, els trobadors sempre aspiren a la perfecció poètica, que ha de correspondre a la perfecció del seu amor i de les qualitats de la seva estimada. Com també veurem en aquesta peça, l'amor i la poesia estan intrínsecament vinculats i queden definits com l'única finalitat vital i l'única font de plaer (però també de turment i preocupació). Quan Cerverí comenta els aspectes formals del seu poema, no està restant-li mèrit modestament, sinó que precisament en subratlla el caràcter excepcional: no només la poesia està inspirada directament per la seva dama sinó que ens diu que l'ha composta tot dormint, cosa que comporta un mètode de creació únic, fora dels patrons habituals. Això la situa en una altra dimensió respecte a la resta de poemes d'altres trobadors: literalment se surt d'allò que és ordinari i, per tant, converteix Cerverí en un trobador extraordinari. Vegem com tots aquests temes es desgranen a la cançó.

L'exordi comença evocant un temps passat de preocupació i tristesa, quan el servei d'amor turmentava el trobador i els gelosos li volien mal: és a dir l'amor era una font de malestar i se sentia desprotegit a la cort davant de les figures negatives (els gelosos, i també els llagoters que sortiran a la tercera estrofa). Ara, en canvi, està ple de *joi*: és un èxtasi amorós que no li pot prendre ningú, proporcionat per una dama (en comptes de dir una persona, els trobadors de vegades diuen 'un cos') que té totes les qualitats,

físiques i morals. Aquest gir radical respecte a la situació passada seria total si gosés revelar la identitat de la seva estimada, afirma a la segona estrofa. Aquesta revelació, però, seria contrària al secret que exigeix el codi trobadoresc: en diuen el *celar* (amagar) i també és el motiu pel qual amaguen el nom de les dames sota el *senhal*. Tanmateix proclamar quina dama el fa tan feliç i com li és de lleial el faria acabar d'abandonar totes les cabòries: llavors podria explicar com la dama li expressa el seu amor i li demana que estigui sempre amb ella, mentre sospira i li fa petons.

Tot això que voldria dir si la seva cortesia no li impedís és la pura veritat, però sap que els llagoters (els *lausengers*, sempre disposats a desprestigiar els bons enamorats i obstaculitzar el seu amor) el titllarien de mentider. Els enamorats sempre temen aquests personatges sinistres, de manera que afirmar que no el preocupen és una altra manera d'assenyalar la certesa de ser correspost per la dama i el caràcter únic del seu amor. Tot i així, podem veure en aquesta tercera estrofa, Cerverí no renuncia al seu lloc en la comunitat dels enamorats, dels *fins amans*, que entendran i defensaran el seu argument: el fet que quan pensa, aquest pensament és amor i és poesia. Perquè l'amor dels trobadors no és pas una experiència únicament individual, aïllada de la cort, sinó que té una dimensió social. L'amor, els valors cortesos que vehicula i la poesia que ho transmet (i encarna) converteixen el trobador en un home més cortès i honoren la dama, però també beneficien a tot el cercle de la cort, els altres enamorats, el públic de la poesia.

La quarta estrofa precisament representa una escena de cort amb un to humorístic: Cerverí enalteix l'amor i la poesia, tot fent-ne evident la primacia davant de qualsevol altra cosa, però en fer-ho dins d'una anècdota dialogada, de regust quotidià, també vol provocar un somriure. Anomenat explícitament, es presenta com a poeta singular, excepcionalment afavorit per l'amor, que és l'única cosa que el manté viu. Tanmateix en aquesta escena no ho expressa amb tints dramàtics, sinó enmig del tràfec de la vida cortesana, quan el rei et pot cridar en qualsevol moment o els teus amics esperen que conversis amb ells i comparteixis uns moments d'esbarjo. L'humor d'aquesta escena indica que el trobador no contradiu pas seriosament les nocions de *solatz* i *domnei*, que defineixen la cortesia com un afer social, que s'alimenta i creix mitjançant la sociabilitat de l'elit dels cortesos a la cort.

Tot plegat s'expressa mitjançant situacions hipotètiques animades per diàlegs, que el trobador posa en boca d'altres personatges, fent servir una estructura que aprofita els mecanismes de debat d'altres peces trobadoresques (n'hi ha un altre ressò, per exemple, al seu *Maldit bendit*). En realitat, però, tots aquests hipotètics diàlegs formen part del seu propi soliloqui interior: què li diu la dama quan hi pensa, què li dirien els seus amics de la cort i que els contestaria, què dirien els *lausengers* si ell revelés la relació amb la dama. Lògicament el poema també és fruit d'aquest mateix mecanisme: quan pensa, impulsat per l'amor, compon poesia, gràcies a un pensament que és una mena de somieig, de dormir despert (o de fer el badoc, potser en dirien els amics que l'interrompen).

En arribar a la darrera estrofa, Cerverí recull alguns dels fils que hem anat comentant per caracteritzar el seu poema i definir-se ell com a trobador. Per entendre ben bé allò que argüeix hem de tenir en compte alguns elements de la teoria medieval sobre la psicologia de l'amor i de la creació poètica. Cerverí presenta aquests dos processos com un de sol en alguns passatges teòrics sobre un amor intel·lectualitzat. Tot i això, en

aquesta cançó i algun altre poema de caire oníric, les visions (o somnis, no queda clar) serveixen per expressar el seu desig eròtic i deixar entendre que ha estat satisfet o que n'hi ha una possibilitat clara. En aquest context, acostuma a reproduir les paraules de la dama (o les paraules que desitjaria que ella li digués, tampoc no ho fa gaire evident). Si la identificació entre amor i poesia és pròpia de molts trobadors, la penetració del somni en aquesta esfera es fonamenta en la teoria psicològica medieval. Tant la creació poètica com el somni depenen de la *vis imaginativa* (el poder de la imaginació) que permet de combinar les imatges emmagatzemades dins la *imaginatio*, fins i tot en absència d'estímuls sensorials. Com que Cerverí ha estat molt més afavorit per l'amor que cap altre trobador, no només l'amor intervé en la seva creació poètica per assegurar-ne la qualitat sinó que li permet accedir a aquest mètode compositiu oníric. Es canalitza mitjançant un procés psicològic diferent per crear un resultat únic i per aquesta raó, com Cerverí subratlla, l'estil retòric, sense artifici, també és diferent de tots els altres poemes trobadorescos.

D'altra banda, tot i que pugui semblar contradictori, en dir que és únic gràcies a aquest mecanisme de creació singular, Cerverí està evocant implícitament un avantpassat literari: Guilhem de Peitieu, el primer trobador conegut. En un dels seus poemes amorosos, Guilhem també afirma que no té por dels *lausengers* perquè està segur de l'amor de la dama. Es presenta com a part d'una parella d'enamorats extraordinaris i com a mestre de la paraula, capaç de superar els discursos de tots els altres trobadors i també la llengua viperina dels llagoters. Més significatiu encara, Guilhem afirma que un dels seus poemes l'ha compost dormint! L'evocació de l'obra del primer trobador il·lumina algunes ambivalències en el món trobadoresc que també es reflecteixen a l'obra de Cerverí: l'enamorat és humil però es vanta del seu amor i la seva excepcionalitat; la poesia és deliberadament perfecta, però ve directa de la inspiració onírica; el secret de l'amor ha de ser curiosament guardat però el difon en una cançó. La clau de tot plegat pot ser la ironia que recorre uns poemes que altrament podrien fer-nos caure en una interpretació exclusivament seriosa. L'humor de Cerverí, aplicat també a ell mateix i a l'entorn de la cort, ens recorda que a la voluntat de difondre uns valors, de presentar una imatge ideal de la cort i fins i tot d'autopromocionar-se per part dels trobadors, cal afegir-hi també el caràcter d'entreteniment cortesà. De manera similar, quan Cerverí s'acosta als motius emprats per Guilhem, tot afirmant que és únic, és allora una picada d'ull i una maniobra que prestigia la seva pròpia obra.

Les *tornadas* contenen les endreces als destinataris habituals de Cerverí: la dama Sobrepretz, aquí identificada clarament amb l'estimada quan li demana que també se'n recordi d'ell desperta, la vescomtessa de Cardona i el seu protector en aquesta època, l'infant Pere. Aquest últim esment situa el poema abans de 1276, quan Pere va accedir al tron després de la mort del seu pare Jaume I

La cançó de Cerverí és interessant, doncs, perquè no només expressa l'amor que vehicula per als trobadors tota la ideologia cortesana, sinó que ofereix una visió, encara que sigui fugissera, sobre la teoria de la creació poètica a l'Edat Mitjana, i sobre l'entorn en el qual es crea i es rep aquesta poesia: la cort i els personatges que hi convergeixen. En aquest cas, com que l'infant Pere (el futur Pere el Gran) apareix a la *tornada*, sabem que el rei que Cerverí podria arribar a trobar molest si el cridés quan compon poesia i pensa amb la seva dama és Jaume I. Tot plegat, encara que siguin temes seriosos i fonamentals per a la ideologia cortesana, es transmet amb una dosi

d'humor que caracteritza la poesia de Cerverí i que segurament devia afavorir la seva bona rebuda en aquests ambients cortesans.

Canço (edició i traducció: Miriam Cabré)

I

1. Si nuyll temps fuy pessius ne cossiros
2. sirven amors, ni·n perdey mon cabal,
3. sufren pena, turmen, trebayll e mal,
4. ne·m tengren dan maritz ne fals gelos,
5. er m'adutz jay, qu' eser no·m pot vedatz,
6. us gentils cors adreitz, gras e delgatz,
7. on es jovens e franc' humilitatz.

II

8. E s'auzes dir cal dona·m te joyos,
9. ne com m'a fi, humil, franc e leyal,
10. e·m ditz soven ab mant sospir coral,
11. baysan: «Amics, con eu no so ab vos,
12. muyr deziran e pus, pres mi, ·us luynatz,
13. del revenir vos clam merce viatz»,
14. estortz fora, e mos clars ditz, vertatz.

III

15. Eras diran lausenger envejos
16. qu'eu dic fencha a ley de desleyal,
17. mas, pus midons m'o perdo, no me·n chal,
18. car ma rayzo tenran tuit l'amoros:
19. qu'eu dic que can an lens ne apesatz,
20. pesan vey ley e sas plasens beutatz
21. que·m ditz plasers ab ditz enamoratz.

IV

22. E tenria lo rey per enujos
23. si·m sonava can faz tan douz jornal,
24. ne·m tocava: qu'eu non ay plaser d'al,
25. ans fora mortz si·l pesamen no fos.
26. E dic a cels qui·m dizon: «Que·us pessatz,
27. en Cerveri? Ajam qualque solatz!»
28. «Laxatz m'estar, seyner, que coblas fatz».

V

29. D'aytan me tenc per benaventuros
30. car ço qui notz als altres a mi val;
31. e no vis mays nuyll trobador aytal
32. ne qui'n durmen fezes vers e chanços:
33. qu'en durmen fo aycest chanz començatz,
34. per que non es ab motz prims ne serratz
35. ne y er per me sos ne motz esmendatz.

VI

- 36. Pus en durmen e pesan gen pessatz,
- 37. na Sobrepretz, de me, veyllan, si·us platz
- 38. prec que pessetz, o que tost m'auciatz.

VII

- 39. De la dona dels cardos suy payatz
- 40. e del enfan, can pres luy m'asolatz.

Traducció

I. Si mai vaig estar capficat i preocupat mentre servia amor, o hi vaig perdre el meu benestar, tot patint pena, turment, treballs i dolor, ni els marits i els falsos gelosos em van voler mal, ara (en canvi) un cos agradable, proporcionat, ple, i esvelt, en el qual resideixen jovent i humilitat generosa, em proporciona una joia que no em pot ser vedada.

II. Si gosés dir qui és la dama que em fa gaudir, ni en quin grau li sóc fidel, humil, generós i lleial, ni com em diu sovint, amb molts sospirs de cor, tot besant-me, «Amic, quan no sóc amb vós, em moro de desig i ja que, essent prop de mi, us allunyeu, us demano que torneu de seguida, per pietat», quedaria alliberat i el meu discurs clar seria veritat.

III. Ara diran els llagoters envejosos que dic mentides a la manera dels deslleials, però si la meva dama m'ho perdona, no em sap greu, perquè tots els enamorats defensaran el meu argument: perquè jo dic que quan vaig a poc a poc i capficat, al pensament la veig a ella i la seva bellesa plaent, que em diu coses agradables amb paraules enamorades.

IV. I consideraria que el rei em destorba si em cridava mentre faig una feina tan dolça, o si em tocava: perquè no hi ha res més que em faci plaer, que m'hauria mort sense aquests pensaments. I als qui em diuen «En què penseu, Cerverí? Divertim-nos una mica», els responc: «Deixeu-me estar, senyors, que faig cobles».

V. I em tinc per ben afortunat que allò que perjudica als altres, a mi em va bé; i no heu vist mai un trobador semblant, ni qui fes versos i cançons tot dormint: que aquest cant l'he començat mentre dormia, per la qual cosa no té mots subtils ni complicats, ni serà per mi esmenada la melodia ni les paraules.

VI. Ja que dormint i pensant, gentilment us ocupeu de mi, na Sobrepretz, us prego, si us plau, que hi penseu desperta, o que aviat em mateu.

VII. Estic content de la dama dels cards, i de l'infant, quan em consolo prop d'ell.

Bibliografia

- Miriam Cabré, «El trobador de Pere el Gran», *Mot so razo*, 4 (2005), 59-68.
- Miriam Cabré, *Cerverí de Girona: un trobador al servei de Pere el Gran*, Barcelona-Palma: Universitat de Barcelona-Universitat de les Illes Balears, 2011.
- Joan Coromines (ed.), *Cerverí de Girona, Lírica*, Barcelona: Curial, 2 vols, 1988.

Martí de Riquer (ed.), *Obras completas del trovador Cerverí de Girona*, Barcelona:
Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1947.